

Kentsel Dönüşümün Kentsel Planlamadan Bağımsızlaştırılması/Ayrılması Sürecinde Ankara

S. Zafer ŞAHİN

Son yıllarda “Kentsel Dönüşüm” ifadesinin toplumun her kesiminde çok yaygın bir biçimde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu yaygınlaşma; neredeyse tüm belediyelerin “kentsel dönüşüm” başlığı altında giriştikleri uygulamalarda, kamu yönetimi reform çalışmaları kapsamında değiştirilen yerel yönetim mevzuatında kentsel dönüşüme ilişkin olarak getirilen düzenlemelerde, kentsel dönüşüme ilişkin olarak hazırlanan ve sonuncusu halen TBMM’de Genel Kurula getirilmeye çalışılan üç ayrı yasa tasarısında, gecekondu sorununun ortadan kaldırılması için önerilen reçetelerde, konut piyasasının talep ettiği arsa stokunun ve karlılık oranlarının elde edilebilmesi için ortaya konan yaklaşımlarda, kent yöneticilerinin görsel ve yazılı basın organlarına yansıyan açıklamalarında ve daha bir çok farklı yerde izlenebilmektedir.

Ancak “kentsel dönüşüm” kavramının yaygınlaşması sonucunda gerçekleştirilen uygulamaların amacının ne olduğu, kentsel dönüşüm kavramı ile neyin ifade edilmek istendiği ve bu uygulamaların sonuçlarının ne olduğu ve nasıl değerlendirilmesi gerektiği konularının özellikle planlama açısından yeterince sorgulanmadığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm kavramının içeriğinin toplumda ve planlama alanında gerektiği ölçüde tartışılmaması bir yanı sıra yapısal koşullara dayanmakla birlikte sonuçta sadece var olduğu için kabullenilen ve var olan biçiminin dışında biçimlerinin var olabileceği düşünülmemeyen bir “Kentsel Dönüşüm” ideolojisi ortaya çıkmaktadır. Bu ideoloji bir anlamda yeni ve yapısal uyum siyasalarının yarattığı sosyal ve

siyasal boşluğun kamu-özel sektör ortaklıkları ile ağırlıklı olarak karlılık ve tüketim temelinde yapay bir şekilde doldurulması sürecine koşut olarak ortaya çıkmış, Toplu Konut İdaresi gibi çok önemli aktörlerin yerel alanda yoğun bir şekilde rol alması ve “yüksek katlı yapılaşma” gibi temel biçimsel unsurlarla belirginleşmektedir. Kentsel dönüşüm ideolojisine göre dönüşümün sosyal, siyasal, kültürel, doğal alanlardaki ve tarihsel sonuçları ve maliyetleri dönüşümün kendisinin gerçekleştirilmesi yanında önemsenmemesi gereken şeylerdir. Dönüşümün kendisine engel olabilecek her şey, planlama başta olmak üzere aşılması gereken engellerdir ve fiziksel dönüşümün gerçekleşebilmesi adına bu engeller aşılamalıdır.

Yaşanan bu sürecin Ankara kenti üzerindeki etkilerinin incelenmesi yalnızca Ankara kenti için değil, Anadolu’daki tüm kentler için yaşamsal değer taşımaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tüm Türkiye için planlı kentsel gelişmenin öncü-örneği olagelmış Ankara kentinin aslında kentsel dönüşüm uygulamalarının da ilk örneklerinin görüldüğü kentlerden biri olduğu söylenebilir. Ankara kentinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları belirli bir yorumlama/çarpıtma süzgecinden geçerek Anadolu’nun diğer kentlerine sirayet etmiştir. Özellikle 1990’lı yılların başında gerçekleştirilen Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesine bu anlamda Türkiye’nin her yerinde kentsel dönüşüm söylemlerinde sıklıkla atıfta bulunulması bu etkinin bir göstergesidir.

TMMOB Şehir
Plancıları Odası
Ankara Şubesi
Yönetim Kurulu
Başkanı,
Ankara İl Özel
İdaresi Stratejik
Planlama
Koordinatörü

PLANLAMA
2006/2

Yine de Ankara kentinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının Türkiye'nin bütününde yaşanan yapısal dönüşümden bağımsız geliştiği söylenemez. Bu sebeple öncelikle Türkiye'de kentsel dönüşüm kavramının geçirdiği maceranın Ankara kentinde yarattığı izlerin takip edilmesi önemli ip uçları sağlayabilir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının başlangıcı aslında Türkiye cumhuriyetinin kuruluş yıllarına ve Ankara'nın genç cumhuriyetin başkenti olarak seçilmesine kadar uzanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Ankara başkent olarak seçilmiş ve cumhuriyetin niteliklerini yansıtan bir dönüşüm uygulamasına girilmiştir. Uluslararası bir yarışma sonucunda Alman Mimar Herman Jansen'e hazırlattırılan plan doğrultusunda bir yandan Yenişehir'in inşası başlatılırken, diğer yandan da eski Ankara kent dokusu plan doğrultusunda değil daha çok içsel dinamiklerle de olsa yenilenmeye başlamıştır. Bu dönüşümün arka planında varolan sosyo-ekonomik süreçler, arazinin el değiştirmesi vs. gibi konular üzerindeki tartışmalar bugün bile sürse de, kapsamı ve öncül rolü ile bu dönüşüm uygulamasının diğer tüm kentlere örnek vasfı da çok önemlidir. Burada dönüşüme yalnızca orta boy bir Anadolu kasabasının batılı anlamda çağdaş bir kente dönüştürülmesi değil aynı zamanda doğulu bir toplumun batılı değerleri benimsemesi adına gerçekleştirilen bir modernleşme projesinin de mekana yerleşmesi anlamı yüklenmekteydi.

Yenişehir'in imar edilmesinin cumhuriyetin sağlam temellerinin atılması ile eşdeğer görüldüğü bir ortamda Ankara kentinin var olan dokusu, kentin kendi dinamiklerini yönlendiren aktörlerin baskınlığının yarattığı çekingenliğin de etkisiyle ihmal edildi. Jansen planının öngördüğü dönüşüm gerçekleşemedi. Dönüşümün gerçekleşmemesinde arazi fiyatlarının yüksekliği kadar Jansen'in tasarısının eski kente ilişkin olan kısmının fazla kabul görmemesi de etkili olmuştur. Sonuçta, eski kentte bulunan boş alanlar kente yeni gelen asker-bürokrat elitin inşa ettirdiği Avrupa mimarisine öykünen yeni binalar ve yoksul göçmenlerin inşa etmeye başladığı baraka ve gecekonduyla dolarken eski kentte yaşayan Ankara'nın yerlileri dahi Yenişehir'de başlayan arazi spekülasyonundan pay alma kavgasına dahil olmuş, eski kentin dönüşümü konusunda toplumsal bir uzlaşma noktası oluşmamıştır.

1950'lere gelindiğindeyse çok partili hayata geçiş ve ekonomide liberalleşme siyasalarının uygulanmaya başlanması ile yeni imar hareketleri gündeme gelmiş, belirgin sermaye birikimlerinin oluşabilmesi için kentlerde yeni inşaa faaliyetlerine girişilmesi sonucu bugün halk arasında "Menderes İmarı" denilen kentsel yenileme uygulamaları başlatılmıştır. Özellikle İstanbul'da eski kentsel doku yer yer yıkılarak apartmanlaşma başlatılmış, taşıt trafiğine uygun yollar açılması için tarihi yapılar ortadan kaldırılmıştır. O günlerin uluslararası ve ulusal siyasal yapısında yaşanan dönüşümler Türkiye'nin devlet yapısını ve devlet-toplum-piyasa ilişkilerinin yeniden şekillendirmekle kalmamış, benimsenen yeni siyasaların bir uzantısı olarak Amerikan yaşam tarzının öğeleri olan otomobil, yüksek binalar ve geniş yollar uğruna kentin yerleşik alanlarının fiziksel dönüşüme uğratılması hedef alınmıştır. Hem çok partili hayata geçiş öncesi hem de sonrasında kentsel dönüşümde hakim olan düşüncenin merkezi hükümette bulunan ideoloji olduğu açıkça görülmektedir. Kentsel dönüşümün motoru merkezi hükümettir ve yerel alana doğrudan müdahalelerle dönüşümü gerçekleştirmektedir. Ancak dönüşümün amacı ne kentlerde var olan sosyo-ekonomik sorunlara çözüm getirmek ne de köyden kente göç için yeni açılımlar sağlamaktır. Dönüşümün amacı Avrupa imgesinden Amerika imgesine kayan fiziksel formları piyasa işbirliği içerisinde mekana yerleştirmektir.

Bu yıllar Ankara için de dramatik dönüşümlerin yaşanması adına önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. 1930'lu ve 1940'lı yıllar boyunca kendi içinde bir dünya oluşturan, yer yer gecekondulaşan ve barakalaşan eski kent dokusu Demokrat Parti iktidarının dönüşüm uygulamalarına konu olmuştur. Eski kent dokusunun organik yapısı açılan geniş caddeler ve bu cadde kenarlarında bölge kat nizamı anlayışı doğrultusunda inşa edilen yüksek binalarla bozulmaya başlamış, bugünkü Bentderesi caddesi gibi bazı caddeler tarihi kent dokusunu bir bıçak gibi ikiye ayırmıştır. Dönüşüm yalnızca fiziksel olmakla kalmamış, sosyal bir mücadelenin izlerini de yer yer yansıtmıştır. Adnan Menderes'in bugünkü Hacettepe Üniversitesinin yer aldığı alandaki Hacettepe Mahallesini ortadan kaldırmak adına başlattığı imar operasyonları ve bu amaçla Hacettepe Üniversitesini bu mahallede kurdurması bu operasyonlara ilişkin ilginç bir ayrıntı olarak örneklenebilir.

Sosyal Demokrat hareketlerin merkezi siyaset alanında ve özellikle de yerel yönetimlerde ağırlık kazanması ile 1970'lere gelindiğinde, kırsal alanlardan kentlere göç tüm hızı ile devam ederken, sosyal ağırlıklı kentsel uygulamalar başlatılmış ancak dönemin hareketli ve kaotik siyasal ortamı içerisinde yeterli kaynak bulunamamış ve planlanan uygulamaların bir çoğu hayata geçirilememiştir. Halbuki bu dönemde ortaya konan dönüşüm projelerinin bir çoğu o tarihlerde batıda uygulamaya konan sosyal içerikli kentsel dönüşüm projeleri ile benzer nitelikleri taşımaktadır. Hatta 1980'lerden sonra neredeyse sorgulanmadan kabul edilen gecekondu alanlarının dönüşmesi gerekliliği fikrinin temellerinin 1970'lerde atıldığı söylenebilir. Bu yıllarda ilk defa kentsel dönüşümün yalnızca fiziksel formlar için değil sosyal yapılar için gerçekleştirilmesi elzem bir uygulama biçimi olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Ancak, dönemin koşulları özellikle ucuz konut ihtiyacının karşılanması gibi öncelikler karşısında bütünsel bir dönüşümün kaynak yokluğu sebebiyle sağlanamamasına sebep olmuş, dönüşüm yerine kaynaklar toplu konut uygulamalarına kaymıştır. Ankara'da Batıkent bunun bir örneği olarak gösterilebilir.

Dönemin Ankara'sına bakıldığında dönüşüm projelerinin başka türlü kaygılarla birlikte kağıt üzerinde kaldığını göstermektedir. 1970'li yılların Ankara'sı çanak şeklindeki coğrafi yapısı içine sıkışmış, kırsal alanlardan kente yoğun göç, hava kirliliği, trafik ve konut gibi sorunlarla boğuşmaktadır. Bu sorunlar arasında artık kentin planlı kesimi etrafında bir kuşak oluşturan gecekondu alanlarının ve çöküntü bölgelerinin sağlıklı bir biçimde dönüştürülebilmesi için ortaya konan dönüşüm projeleri ve yaklaşımları ikinci planda kalmaktadır. 1970'li yıllarda dönemin Ankara Metropolitan Nazım İmar Planlama Bürosu tarafından hazırlanan "1990 Ankara Nazım Planı"nda da bu kaygıların ağırlıklı olduğu gözlenmektedir. Planda dönüşüme ilişkin bazı ilke ve kararlar geliştirilse de ağırlık kentin var olan coğrafi yapının dışına sığrayarak gelişmesinin sağlanmasıdır.

1980'ler ve sonrası ise kentsel dönüşüm uygulamaları ve yerleşme açısından tam bir kopma ve kırılma noktası oluşturmaktadır. Öncelikle Özal döneminde 3194 Sayılı Yasa ile planlama yetki-

lerinin Belediyelere devredilmesi ve Belediyelere aktarılan kaynakların artırılması sonucunda neredeyse bütün büyük kentlerde kapsamlı planlama ve imar hareketleri başlatılmıştır. Bu hareketler içinde ise önemli kentsel dönüşüm faaliyetleri yer tutmaktadır. Uygulanması düşünülen kentsel dönüşüm projelerinin içeriği tarihi kent dokusunun restorasyonundan gecekondu alanlarının sağlıklı kentsel dokulara dönüştürülmesine kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu dönemde özellikle Ankara'da Altınsoy, İstanbul'da da Dalan zamanında ortaya konan dönüşüm projeleri bugün hala uygulanmaya çalışılmaktadır.

Ancak 1990'larda yerel yönetimlere ayrılan kaynakların ve imkanların yetersizliği ve mülkiyet sorunların dolayısıyla yerel yönetimler bu kentsel dönüşüm faaliyetlerini gerçekleştirmede başarılı olamamışlardır. Gecekondu alanlarında uygulanan imar aflarıyla mülkiyet sorunu içinden çıkılmaz bir hale sokulurken, merkezi yönetimlerden yerel yönetimlere aktarılan kaynaklar değil bir kentsel dönüşüm uygulamasını, ancak olağan hizmetleri yerine getirmeye yeter hale gelmiştir. Ancak önemli olan nokta kentsel dönüşümün içeriği her ne olursa olsun-bir siyasa olarak gerekliliğinin artık tüm kesimlerce üzerinde uzlaşılan bir nokta olmasıdır. Bu uzlaşma kimi zaman kentsel ranttan pay alma kaygılarını, kimi zaman da lümpen estetik kaygıları yansıtsa da, kentsel dönüşüm bütün belediyelerde kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ama uygulamada ortaya çıkan sonuçlar bu sorunlardan dolayı parçacı ve nitelikten çok niceliğe yönelik olmaktadır.

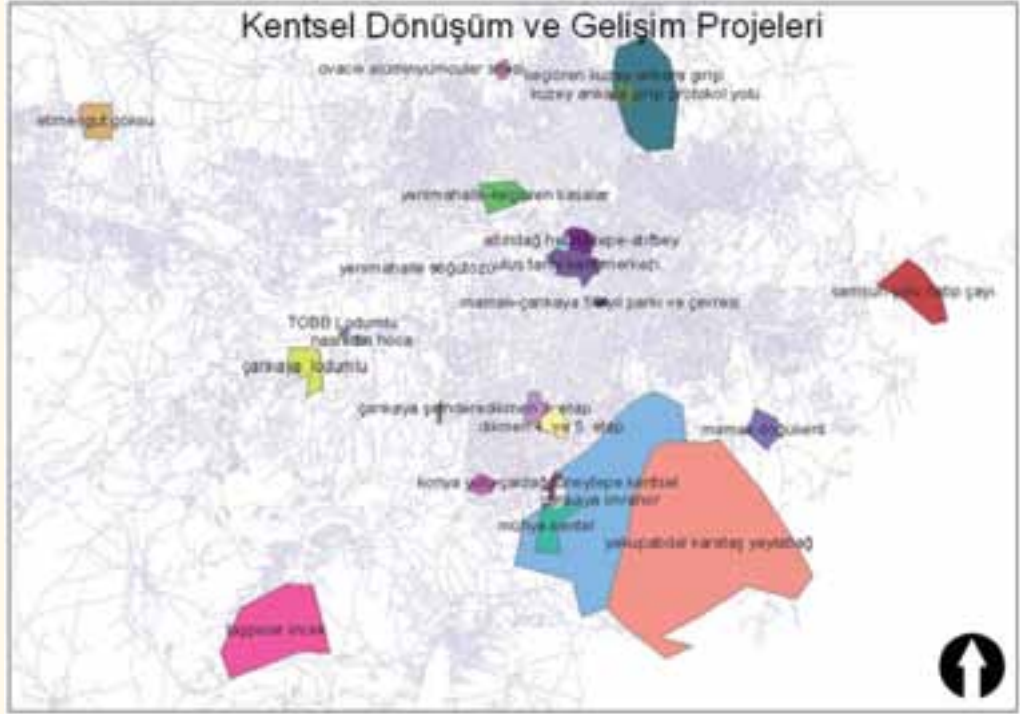
Ankara kenti de bu süreçten derinlemesine etkilenmiştir. Bir yandan ağırlıklı olarak piyasa merkezli bir gelişme stratejisi doğrultusunda onaylı üst ölçekli planın dışına çıkan gelişmeler ve parçacı plan değişiklikleri yaygınlaşmaya başlarken, bir yandan da gecekondu afları ve gecekondu ıslah imar planları yoluyla dönüşmeye başlayan gecekondu alanları Ankara kentinde imar planları ile getirilen ayrıcalıklı imar hakları ve imar planı değişiklikleri yoluyla dönüşümün gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Tamamen piyasa aktörleri eliyle gerçekleşen bu dönüşümün tam anlamıyla bir kentsel dönüşüm olduğu söylenemese de artık göz ardı edilemeyecek düzeyde büyük sorunlara yol açan gecekondu alanlarının dönüşümü için bir erken dönüşüm biçimi olduğu

Ankara'da
Altınsoy,
İstanbul'da
da Dalan
zamanında
ortaya
konan
dönüşüm
projeleri
bugün hala
uygulan-
maya çalışıl-
maktadır.

söylenebilir. Bu dönemde özellikle Ankara Büyükşehir Belediyesinin piyasa süreçlerine bir alternatif olarak geliştirdiği Dikmen Vadisi Dönüşüm Projesi, Portakal Çiçeği Vadisi Projesi gibi, kentin gecekonduyla kaplı önemli vadilerini sağlıklı bir şekilde dönüştürmek amaçlı projeler ise kamu eliyle gerçekleştirilen dönüşüm projelerinin ilkleri olarak gösterilebilir. Bu dönüşüm projelerinin geliştirilmesinde önemli olan hususlardan birisi de batıda olduğu gibi önemli bir akademisyen desteğinin varlığıdır. Özellikle ODTÜ'den akademisyenlerin dönüşüm projelerinde aktif rol almaları projelerin bu anlamda başarılı olmasının da yolunu açmıştır.

2000'li yıllarda ise kentsel dönüşüm merkezi hükümetin uyguladığı kural dışılaştırma, yerleşme ve özelleştirme siyasetlerinin üçünün bir arada uygulandığı ve meşrulaştırıldığı bir araç haline gelmiş, her ölçekteki yerleşmede kısa vadeli amaçlar adına tek tip dönüşüm ve gelişim projelerinin uygulanması yaygın hale gelmiş, dönüşüm ve gelişim projeleri planlamanın kendisine ciddi bir alternatif halini almıştır. Ankara Kenti bu tür bir dönüşümden en fazla etkilenen kentler arasında yer almaktadır. Üst ölçek plan kararları tamamen aşınmış, en son onaylı üst

ölçekli planın miadının dolmasını üzerinden on yılı aşkın bir zaman geçmiş olmasına rağmen tüm kentin üzerinde uzlaşacağı bir plan oluşturulamamıştır. Üst ölçek planın yokluğunda sayıları 5000'i aşan parçacı plan ve plan değişiklikleri gerçekleştirilmiş, kentin çeperi ve kentin planlı alanlarında plan disiplini neredeyse yok olmuştur. Bu tür bir plansızlaşma karşısında başta meslek odaları ve sivil toplum örgütleri olmak üzere kentliler yoğun eleştirilerde bulunmuşlar ve yargı ve kentsel mücadele süreçleri başlatmışlardır. Bu rağmen planlı kentsel gelişimin örneği-öncüsü olan Ankara Kenti plansızlığın ve el yordamıyla, günü birlik yapılan, yaşanabilir kentsel mekanları değil arazi spekülasyonunu hedefleyen bir planlama pratiğine konu olmaya başlamıştır. Süreç bununla da kalmamış, kentsel dönüşüm projeleri yoluyla planlamanın kendisi dahi aşılmaya noktasına gelinmiştir. Planlamanın tamamen fiziksel gelişimin önündeki bir bürokratik engel ya da meşrulaştırma mekanizması olarak görüldüğü bir ortamda, daha doğrudan bir çözüm sunan ve daha meşru görünen kentsel dönüşüm projeleri artık planlamaya bir alternatif olarak uygulanmaya başlamıştır. Üst ölçek plan yokluğu sebebiyle meşrulaştırılmayan kent çeperindeki, korunması

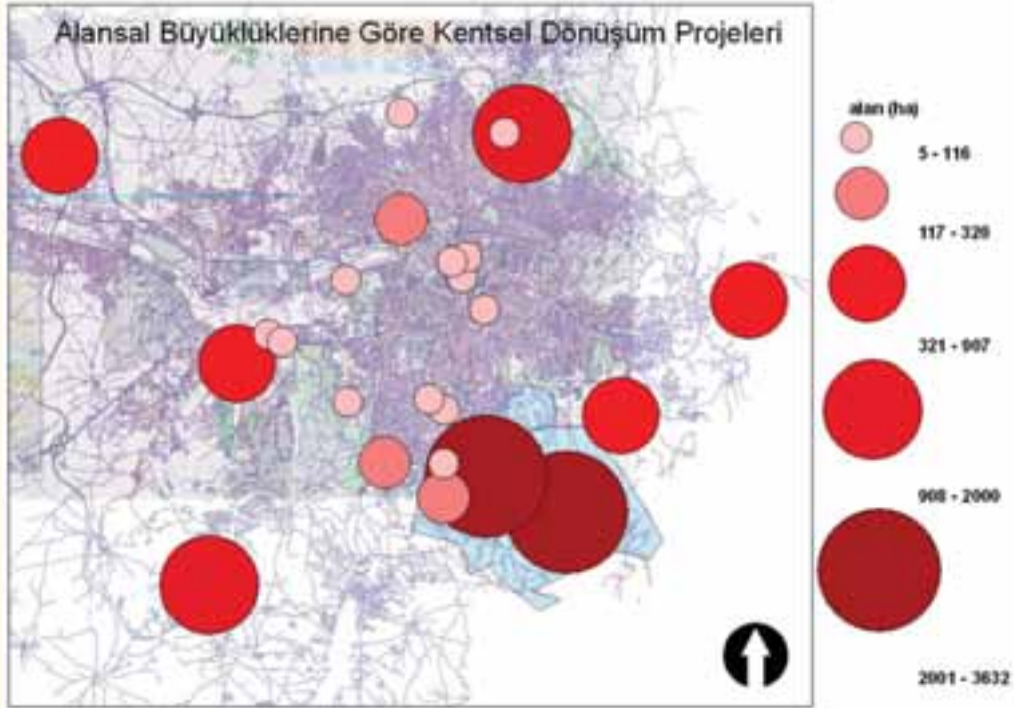
Şekil 1. Ankara Büyükşehir Belediyesi Tarafından İlan Edilen Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Bölgeleri (Ağustos 2006 itibarıyla)
*Bu makalede kullanılan haritalar Serkan Kemeç, fotoğraflar Çiğdem Ünal tarafından hazırlanmıştır.

gereken alanlardaki imar ve yapılaşma baskıları artık kentsel dönüşüm projeleri yoluyla yeni bir meşrulaşma ve hukuk zemini bulmaktadır.

Planlamanın yerini almaya başlayan bu yeni nesil kentsel dönüşüm projelerinin daha önceki kentsel dönüşüm çabalarından birçok farkı bulunmaktadır. Bu farklar; yasal dayanaklar, planlamayla ilişki, uygulayıcı aktörler, temsiliyet, uygulama modeli başlıkları altında incelenebilir. Yasal dayanaklar açısından daha önceden uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin özel yasalara gereksinim duyulmaksızın var olan yasalar çerçevesinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi uygulanırken projeye özel bir yasa çıkarılması ihtiyacı duyulmamıştır. Ancak yeni nesil kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında projeye özgü yasaların çıkarılması ya da genel yasalara özel yetki maddelerinin konması söz konusudur. Bu önemli değişikliğin kentsel dönüşüm uygulanırken mülkiyet ve elde edilecek rantın paylaşımı üzerinde daha fazla iktidar elde etmek ve planlamanın oluşturduğu görece bürokratik mekanizmaların aşılması olduğu söylenebilir. Öte yandan, yeni nesil kentsel dönüşüm projeleri, planlamanın bir aracı konumundaki eski uygulamaların tersine planlamaya bir alternatif

olarak ortaya konmaktadır. Artık planlama kararları, senaryolar, uzun erimli stratejiler yerlerini hak sahipliği, daire sayısı hesaplarına bırakmıştır. Kentsel dönüşüm kararlarının ürettiği pragmatik çözümler planlamanın yer yer kendini gösteren teknisist dilinden ve yabancılaştırıcı tavrından daha uygun bir çözüm sunmaktadır kent yöneticilerine.

Uygulayıcı aktörlerin de farklılaştığı görülmektedir. Dikmen Vadisi örneğinde görüldüğü gibi daha önceleri daha yaygın bir tabana oturan kentsel dönüşüm projeleri üniversitelerin ve meslek odalarının da desteği almaya çalışan kent yönetimleri tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak yeni örneklerde çok dar bir katılımla, hatta alanda yaşayan insanların bile katılımını sağlama hassasiyetini göstermeyen bir aktör profili oluşturulmaktadır. Bu profilin temel özelliği kent yönetimi ile özel sektör sermayesi özellikle de inşaat sektöründe yer alan büyük firmalar arasında kurulan ittifakların ve işbirliklerinin daha önce olmadığı kadar önem kazanmasıdır. Sonuçta daha önceki kentsel dönüşüm modelinin plan kararlarının gerçekleştirilmesi için oluşturulan bir örgütlenme ve finansman biçimi olduğu, yeni nesil kentsel dönüşüm projelerinin ise kent-

Şekil 2. Alansal Büyüklüklerine Göre Ankara Kentinde İlan Edilen Kentsel Dönüşüm Bölgeleri

Yeni nesil kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında projeye özgü yasaların çıkarılması ya da genel yasalara özel yetki maddelerinin konması söz konusudur.

PLANLAMA
2006/2

Ankara'da halihazırda ilan edilmiş 50'nin üzerinde kentsel dönüşüm bölgesi olduğu görülmektedir.

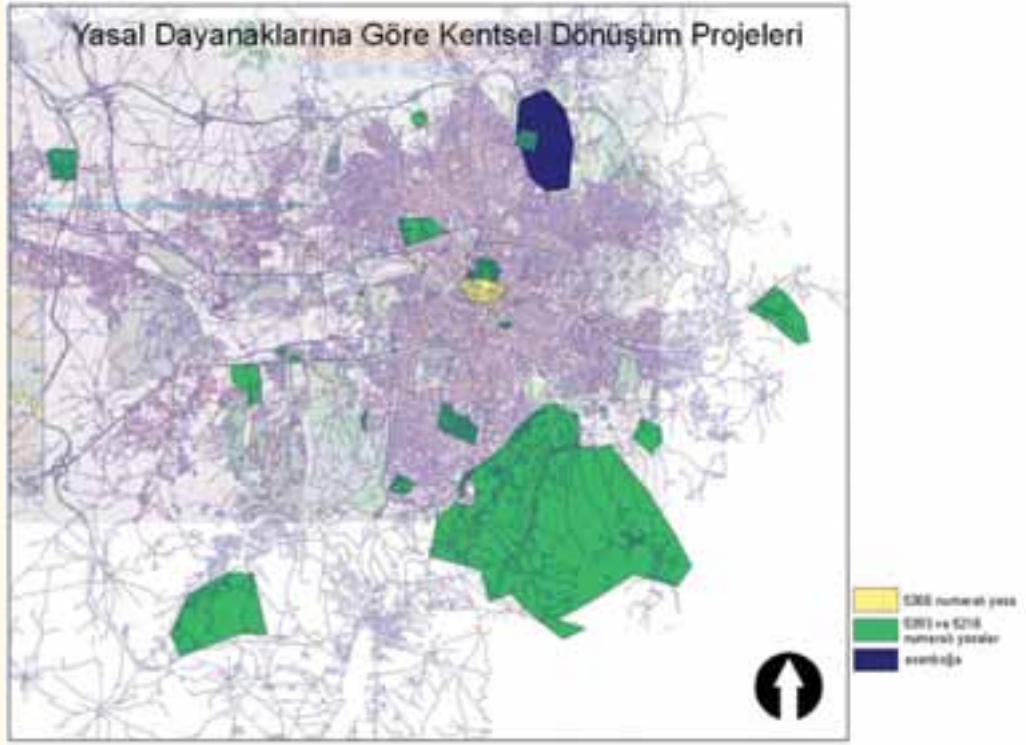
yönetimleri ile büyük inşaat firmaları arasında kurulan işbirlikleri ile kentsel rantı el koymanın yeni bir biçimi olduğu söylenebilir.

Ankara'da uygulanmakta olan kentsel dönüşüm uygulamalarının bütünsel bir değerlendirmesini yapmak, kentin geleceğinin üst ölçek plan yokluğunda kentsel dönüşüm projeleri ile nasıl şekillendirildiği konusunda üstte bir bakış elde etmek konusunda faydalı olacaktır. Bu amaçla 2006 yılının sonbaharında Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından ilan edilen kentsel dönüşüm bölgelerine ilişkin bilgi toplanarak incelenmiştir. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde ilan edilen kentsel dönüşüm bölgesi sayısı 24'tür. Ancak bu yazının yayımlanacağı tarihlerde yapılan yeni araştırmalar sadece Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından ilan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin sayısının 30'u aştığını göstermektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesine bağlı ilçe belediyeleri tarafından ilan edilen kentsel dönüşüm bölgeleri de düşünüldüğünde Ankara'da halihazırda ilan edilmiş 50'nin üzerinde kentsel dönüşüm bölgesi olduğu görülmektedir. Salt kentsel dönüşüm bölgelerinin sayılarındaki bu belirsizlik ve hızlı artış bile

kentsel dönüşüm uygulamalarının Ankara'nın kentsel yaşamı üzerindeki önemini göstermek açısından anlamlıdır.

Aşağıda 2006 yılı sonbaharı itibarıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından ilan edilen 24 kentsel dönüşüm bölgesinin Ankara kent makro formu üzerinde yer seçimi görülmektedir. İlan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin konumları incelendiğinde büyük bir kısmının kentin çeperinde ya da kent merkezindeki boş arazilerde yer aldığı, kent merkezindeki çöküntü alanlarında ve gecekonduların bulunduğu alanlarda ilan edilenlerin azınlıkta olduğu görülmektedir. Özellikle bugüne kadar parçacı imar planları ile yapılaşmaya açılmamış olan güney ve güney batı aksındaki çok büyük alanların kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesi ilginçtir.

İlan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin büyüklüklerine bakıldığında kent çeperine yakın bölgelerde ilan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin daha büyük alanları kapsadığı, görece olarak kent merkezi ve etrafındaki alanlarda ilan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin ise daha küçük alanlarda ilan edildikleri gözlemlenmektedir. İlan edilen

Şekil 3. Yasal Dayanaklarına Göre Ankara Kentinde İlan Edilen Kentsel Dönüşüm Bölgeleri

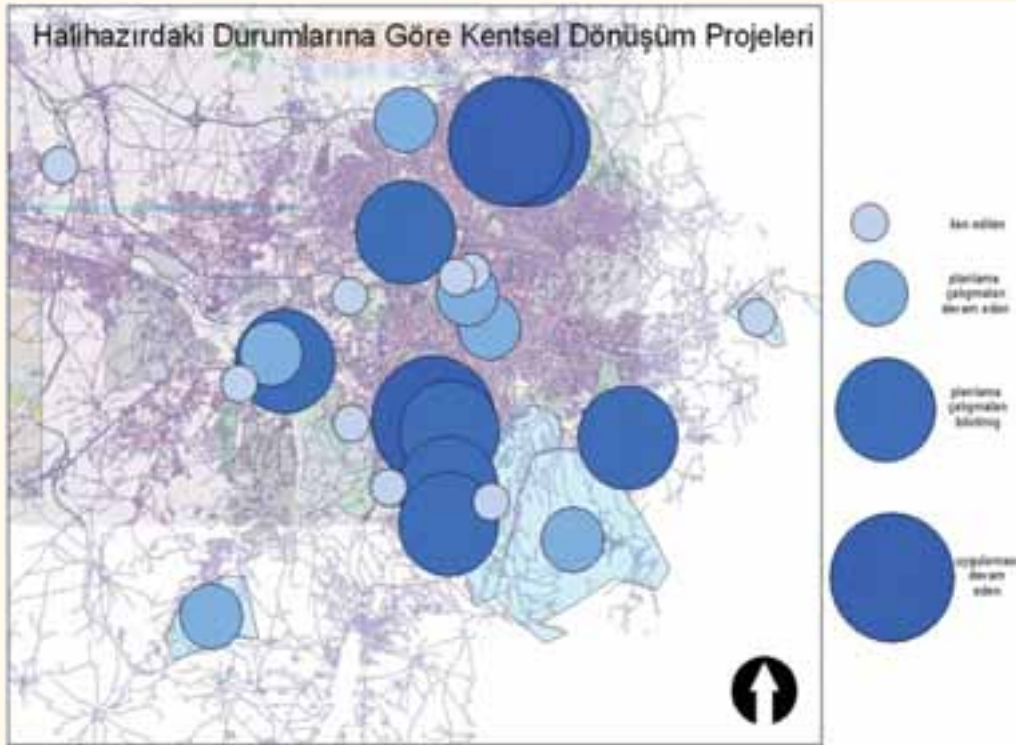
bölgelerden özellikle kent çeperinde yer alanların alanlarının yüzlerce hektar büyüklüğünde olması kentsel dönüşümün planlamaya bir alternatif olma durumunu doğrular niteliktedir.

İlan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin farklı yasal dayanaklara göre ilan edildikleri görülmektedir. Bunlar arasından 5104 Sayılı özel Yasa ile ilan edilen “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi” ile 5366 Sayılı Yasayla ilan edilen “Ankara Tarihi Kent Dokusu Yenileme Projesi” dışında kalan kentsel dönüşüm alanları 5393 Sayılı Belediye Yasası ile 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasalarından kaynaklanan yetkilerle ilan edilmiştir. Bu alanların çok farklı konumlarda ve niteliklerde olmaları, bu yasalarda tanımlanan kentsel dönüşüm yetkilerinin alanın niteliğine göre uyarlandığını göstermektedir.

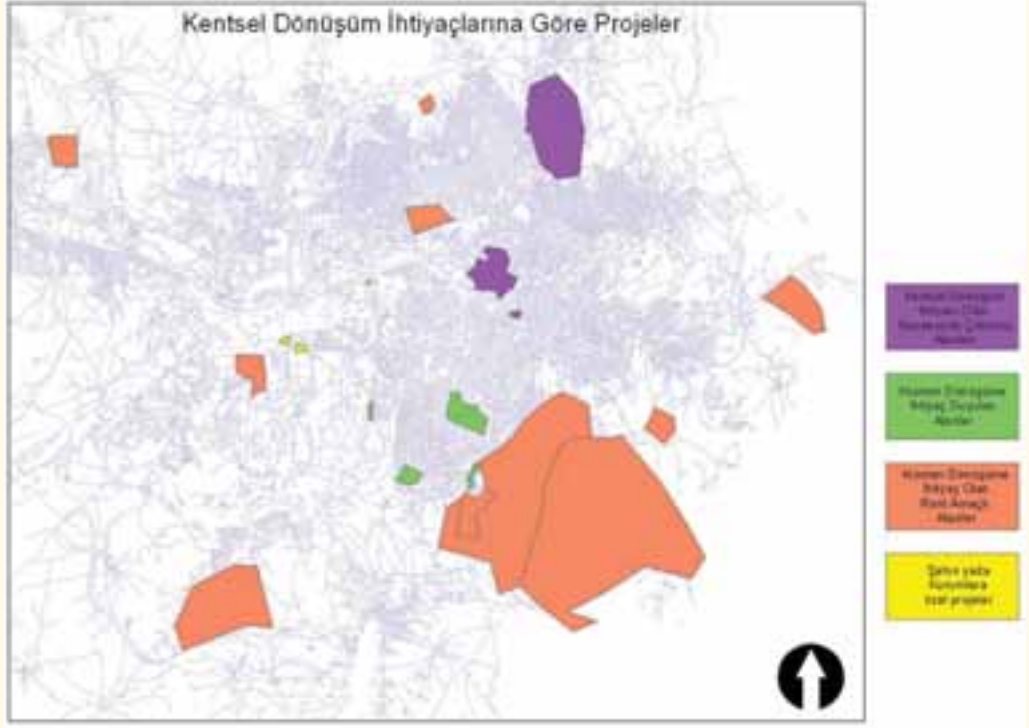
Kentsel dönüşüm bölgeleri yürütülmekte olan süreçler açısından da farklılıklar göstermektedir. Neredeyse tamamına yakınında mevcut imar planlarında var olmayan imar hakları gerekli olduğundan ya da imar planı yapılması mümkün olmayan arazilerde yer aldıklarından imar planı değişikliği yapılması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında

özellikle kent merkezindeki çöküntü alanlarında ya gecekonduların yer alan kentsel dönüşüm bölgelerinin çoğunluğu sadece kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmekle kalmış, ya da planlama çalışmaları yeni başlamıştır. Daha ziyade kent çeperine yakın alanlarda ya da boş alanlarda ilan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinde ise planlama çalışmaları tamamlanmıştır ya da devam etmektedir. Yine projelendirme ya da uygulama sürecine başlanması bakımından incelendiğinde kent çeperine yakın alanlarda uygulamanın daha hızlı ilerlediği söylenebilir. Gerek gecekondular ve çöküntü alanlarında mülkiyet çözümlemesinin daha zor oluşu, gerekse işbirliğine gidilen inşaat firmalarının hemen uygulamaya başlayabilmesi açısından arazinin uygunluğu düşünüldüğünde bu eğilim doğrulanmaktadır.

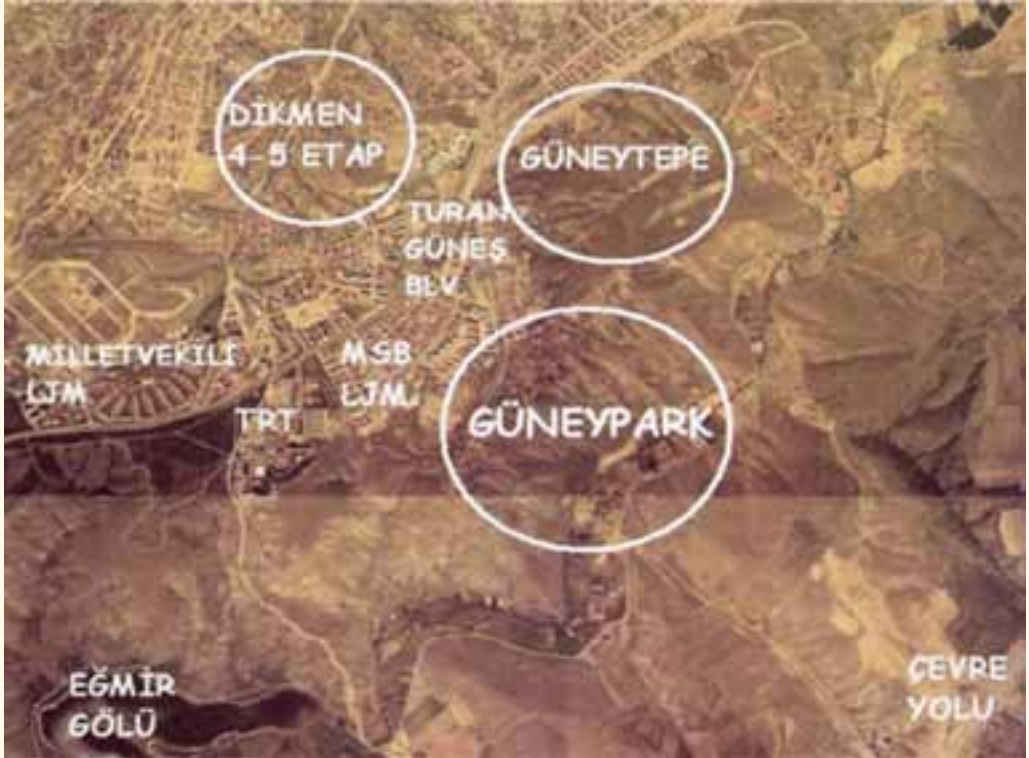
Yukarıdaki veriler birlikte değerlendirildiğinde, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından ilan edilen kentsel dönüşüm bölgeleri kentsel dönüşümüne ihtiyaç olup olmadığı, ya da dönüşüm kararının tartışılması bir yana bırakılırsa, dönüşüm alanı bulunup bulunmadığı bakış açısıyla incelen-

Şekil 4. Uygulama Sürecindeki Aşamaya Göre Ankara Kentinde Kentsel Dönüşüm Bölgeleri

Şekil 5. Alanların Kentsel Dönüşüme Konu Olma Özelliklerine Göre Ankara Kentinde İlan Edilen Kentsel Dönüşüm Alanları

Fotoğraf 1. Güneytepe ve Güneypark Kentsel Dönüşüm Alanları

diğinde çarpıcı sonuçlara ulaşılmaktadır. Dönüşüm alanlarının çok küçük bir kısmı gecekondu ya da çöküntü alanları üzerinde ilan edilmiştir. Dönüşüm alanlarının büyük bir kısmı ise ya boş arazidir ya da çok küçük bir kısmında gecekondu bulunmaktadır. İlan edilen dönüşüm alanlarının bir kısmı da kent içerisinde kalmış planlama açısından bazı sorunlu alanların sorunlarını var olan imar planlarını kestirmeden aşmak için ilan edilmiştir. Belediye ve Büyükşehir Belediye Yasasında tanımlanan yetkilere dayalı olarak kent çeperindeki boş ya da kısmen boş arazilerde ilan edilen kentsel dönüşüm bölgeleri daha hızlı bir uygulama sürecine sokulmakta, oluşan ranta belediye-sermaye işbirliği ile fiziksel dönüşüm temelinde el konulmaktadır. Bunu yanı sıra, kentsel dönüşüm bölgeleri sadece kentsel ranta el konmasının yeni bir yolu olarak değil bugüne kadar planlama yoluyla meşrulaştırılmayan bazı taleplerin de gerçekleştirilmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır. İlan edilen tüm kentsel dönüşüm alanlarında uygulamanın başlamamış olması da ilginçtir. Buradan da kent yönetimlerinin aynı zamanda gelecekte oluşabilecek ya da halihaza

zırda oluşmuş bazı kentsel rantları rezerv olarak tutabilmek adına bazı alanları kentsel dönüşüm alanı ilan ettikleri sonucuna varılabilir.

Aşağıda “Güneytepe” ve “Güneypark” alanları görülmektedir. Fotoğraflardan da izlenebileceği gibi her iki dönüşüm alanı da kent çeperindeki boş arazi üzerinde ilan edilmiştir.

Sonuç

2000’li yılların ikinci yarısından itibaren; merkezi hükümetin bir siyasası ve kamuoyunda kabul gören bir ideoloji halinde belirgin fiziksel formlarla mekana yerleştirilerek kentsel rantın transfer edilmesinin amaçlandığı kentsel dönüşüm projeleri uygulamaları ile, kuralsızlaştırma sürecinde kent planlamasının sağladığı meşruiyet yerine kentsel dönüşümün pragmatik faydası konmaya çalışılmakta, bu sürecin sonucunda kentsel dönüşüm uygulamaları kent planlamasına alternatif bir uygulama biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu sürecin sonuçları Ankara Kenti için de oldukça derin bir şekilde yaşanmaya başlamıştır. Ankara Kentinde öncelikle planlama kademelenmesinden

Fotoğraf 2. Güneypark ve Güneytepe Kentsel Dönüşüm Alanları

Böylesine bir mücadelenin öncül koşulu kentsel dönüşüme karşı onu kapsayıcı, bütünsel, süreç-mekan-zaman üçlüsünü gözeten, stratejik yaklaşımları içselleştirmeye çalışan, katılımlı süreçleri öngören planlamanın savunulmasıdır.

kopuk, parçacı plan uygulamaları başlamış, bu geçiş döneminin ardından da kentsel dönüşüm ve gelişim bölgeleri üst ölçekli planlama pratiğinin yerini almıştır. Gerçekleştirilmeye çalışılan kentsel dönüşüm uygulamalarında kentsel dönüşüme konu olabilecek gecekonduların ya da çöküntü bölgelerinin sağlıklı dönüşümü için değil daha çok kent çeperindeki, planlama yoluyla kentsel rantın elde edilemediği alanların yapılaşmaya açılması için kullanıldığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinin işleyişi, ilan edilen alanların büyüklükleri, konumları ve yasal dayanakları bu görüşü desteklemektedir.

Resmin bütününe bakıldığında kent planlamaya alternatif bir gelişim projesi olarak uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerinin; üst ölçekten plandan yoksun kentsel gelişimin yarattığı vizyonsuz, yönsüz, verimsiz, sosyo-ekonomik sorunlar yaratan gelişme biçiminin dışında kentsel sosyo-mekansal sistemi kesintiye uğraticı etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Uygulamaya konan kentsel dönüşüm projeleri sosyal adalet ve barınma hakkı gibi değerleri değil, karlılık, kentsel rantın paylaşımı ve belirli fiziksel formların yaygınlaştırılmasını getirdiğinden tüm gelir grupları açısından olumsuz sonuçlar yaratabilecektir. Alt gelir grupları açısından soylulaştırma ve barınma hakkından mahrumiyet gibi sorunlar kentsel sosyal sorunları arttıracak, üst gelir grupları tarafından

yönlendirilen emlak ve konut piyasalarına belirli gruplar lehine kısıtlar getirilmesi kentsel sosyal dengeleri derinden etkileyecektir.

Burada yapılması gereken, Ankara örneğinden başlayarak kentsel dönüşümün planlamadan soyutlanmış haliyle, zamansal, mekansal ve kurgusal anlamda insanın ve toplumların kendi kaderlerini denetleme iradesinin yerini salt rant ve kar merkezli bir dönüşüm mantığına bıraktığı, sağlıklı kentsel katılım, yerel demokrasi, yaşanabilir kentsel mekan taleplerinin göz ardı edilmesine sebep olduğunun anlatılmasıdır. Kentsel dönüşümün planlamaya bir alternatif olarak uygulanmaya çalışılması ya da planlama yerine ikame edilmeye çalışılması yalnızca kentsel hareketlerin mücadele gücünü azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda yerel demokrasi potansiyeli güdükletirecek, yaşanabilir kentsel mekanların oluşumu için savunulan ilke ve esasların savunularına da ket vuracaktır.

Böylesine bir mücadelenin öncül koşulu kentsel dönüşüme karşı onu kapsayıcı, bütünsel, süreç-mekan-zaman üçlüsünü gözeten, stratejik yaklaşımları içselleştirmeye çalışan, katılımlı süreçleri öngören planlamanın savunulmasıdır. Böyle bir savununun planlamanın model kenti ve kentsel dönüşümün atf kenti Ankara'dan başlaması kentsel dönüşümün sapan rotasının yerine oturulmasında da en yaşamsal adım olacaktır.